

УДК 81'233'243

ПЛОТНИЦЬКА Світлана Валеріївна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; вул. Дворянська, 2, м. Одеса, 65082, Україна; e-mail: s_plotnitskaya@mail.ru; тел.: +38 096 5959048

ГОЛУБЕНКО Лідія Миколаївна,

кандидат філологічних наук, професор кафедри німецької мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Одеса, Україна; e-mail: rgf@onu.edu.ua; тел.: +38 (0482) 630703

ВІТ Надія Петрівна,

кандидат філологічних наук, доцент, зав. кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Одеса, Україна; e-mail: rgf@onu.edu.ua; тел.: +38(0482)630703

ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОЛІНГВІСТИЧНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ

Анотація. У статті розглянуто деякі питання процесу мислення людини та переробки нею інформації, а також аспекти мовної, комунікативної та когнітивної свідомості. До когнітивних наук сьогодні відносять експериментальну психологію, психологію пізнання, нейронауку, когнітивну географію, психолінгвістику, нейролінгвістику тощо. Вивчаючи функціонування кібернетичних пристроїв, вчені доходять висновку, що мовне спілкування є одним із типових кібернетичних процесів, а мову з точки зору теорії інформації можна розглядати як одну з кодових систем, що використовується для передачі та зберігання інформації. При формуванні професійної мовної особистості на заняттях з англійської мови в університеті важливо враховувати певні чинники психолінгвістики. Поняття концепту відповідає уявленню про ті сенси, якими оперує людина в процесі мислення і які відображують зміст досвіду і знання, зміст результатів усієї людської діяльності та процесів пізнання світу у вигляді «квантів» знання.

Ключові слова: концепт, код, комунікація, інформація, пам'ять, свідомість, психолінгвістика.

Прогрес, який спостерігається зараз у психолінгвістиці, дозволяє «розгадати загадку розуму», тобто описати і пояснити ті процеси в мозку людини, що відповідають за вищу нервову діяльність. Це дозволяє створити системи так званого сильного штучного інтелекту, який буде мати здібності до самостійного навчання, творчості, вільного спілкування з людиною. До когнітивних наук сьогодні відносять експериментальну психологію, психологію пізнання, нейронауку, когнітивну географію, психолінгвістику, нейролінгвістику тощо. При формуванні професійної мовної особистості на заняттях з англійської мови в університеті важливо враховувати певні чинники психолінгвістики. Сучасна наука накопичила факти, у світлі яких стає очевидним, що мова належить до класу кодів. Вивчаючи функціонування кібернетичних пристроїв, вчені доходять висновку, що мовне спілкування є одним із типових кібернетичних процесів, а мову з точки зору теорії інформації можна розглядати як одну з кодових систем, що використовується для передачі та зберігання інформації. Під мовою, таким чином, розуміється прийнята у даній спільноті багатоярусна система диференційованих інформаційних знаків, за допомогою якої здійснюється передача, прийом і зберігання повідомлень будь-якої змістовної складності [2]. Гіпотеза про те, що в мозку людини існує певний рівень, на який «стікається» отримана ззовні інформація і на якому переробляються результати зорового, слухового, тактильного, моторного сприйняття спільно з мовним освоєнням цього досвіду, належить Р. Джекендоффу [8; 9]. Р. Джекендофф стверджував, що існує такий рівень, на якому уся інформація, що приходить різними каналами та належить різним модальностям, була б порівнянню. Слід припустити, що здатність до утворення концептів є вродженою, що частиною цієї здатності є знання деяких правил утворення концептуальних структур і що одночасно розвиток цих структур залежить, певною мірою, від людського досвіду, у тому числі й мовного.

Цікаво, що аналогічні думки висловлював і Дж. Фодор [7], який, описуючи мову думки, підкреслив, що відповідна до неї концептуальна структура повинна бути настільки багатою і розвиненою, щоб мати можливість маніпулювати або оперувати не тільки тими сутностями, що можуть бути виражені в мові, але й з тими, які узагальнюють результати немовного досвіду.

До початку 80-х р.р. ХХ ст. поняття концептуальної системи було представлено не тільки за кордоном. Найбільш повно його було схарактеризовано у працях О. С. Кубрякової. О. С. Кубрякова визначає концепт наступним чином: «Концепт (concept, konzept) — термін,

що вживається для пояснення одиниць ментальних чи психологічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку (*lingua mentalis*), усїєї картини світу, відображеної у людській психіці» [1]. Поняття концепту відповідає уявленню про ті сенси, якими оперує людина у процесі мислення і які відображають зміст досвіду і знання, зміст результатів усїєї людської діяльності та процесів пізнання світу у вигляді якихось «квантів» знання. Концепти виникають у процесі побудови інформації про об'єкти та їхні властивості, причому ця інформація може включати як відомості про об'єктивний стан справ у світі, так і відомості про уявні світи та можливий стан справ у цих світах. Це відомості про те, що індивід знає, припускає, думає, уявляє про об'єкти світу. Концепти зводять різноманітність спостережуваних і уявних явищ до чогось єдиного, підбиваючи їх під одну рубрику; вони дозволяють зберігати знання про світ і виявляються будівельними елементами концептуальної системи, сприяючи обробці суб'єктивного досвіду шляхом підведення інформації під певні вироблені суспільством категорії і класи.

При перекладі з однієї мови на іншу змінюється матеріальна сторона, але зберігається смислова. Для кодової інтерпретації мови важлива частотність появи мовних елементів у мові та ймовірнісні зв'язки між ними. Якщо в мові знаки одного ярусу рівноправні, то у мовній практиці їхнє становище стає ранговим. Канал зв'язку пропускає максимальну кількість інформації, якщо він узгоджений із кодом, тобто якщо час, необхідний для передачі кодового знака, пропорційний логарифму його ймовірності. Ймовірнісні зв'язки між словами зменшують час реакції на слова в контексті і полегшують вибір потрібного продовження як при породженні, так і при сприйнятті усного висловлювання. Перехід від однієї системи зв'язку до іншої має у своїй основі один із головних механізмів мислення — аналіз через синтез. Концепція аналізу через синтез, висунута «активною теорією» Стівенса і Халле [6], заснована на твердженні, що для розуміння висловлювання необхідно побудувати синтаксичну модель, відповідну до тієї, яка використовується у процесі породження мовлення. Результати досліджень Г. А. Міллера [10; 11] дозволяють говорити про те, що механізм розуміння у своїй основі не відрізняється від механізму планування висловлювання при його продукуванні.

Дія моделі «аналіз через синтез» базується на тому положенні, що у процесі смислового сприйняття вхідний сигнал (S) зазнає складних перетворень та перетворюється на слуховий образ (A), що піддається попередньому аналізу, результат якого дозволяє висунути припущення про характер образу (P). Якщо A і P збігаються, то йде подальша більш глибока обробка. Спільним для процесів утворення та сприйняття мови є наявність уявного передбачення, ймовірного прогнозування, яке формується та здійснюється на основі розумового механізму «аналіз-через-синтез». Структура ймовірного прогнозування включає в себе етапи «опробування» різних прогнозів, звірення їх із програмою та іншими елементами, що мають місце у сприйнятті або утворенні мови. Процес породження висловлювання з самого початку аж до виходу у звукову форму мовлення характеризується нерозчленованою комплексністю. Фраза «зшивається», за словами В. Л. Скалкіна [2], на виході майже відразу, і тут вирішується велика частина її конструктивних і лексико-семантичних проблем, тут вона конкретизується, уточнюється й реалізується у звуці. У цій фазі реалізуються структурні моделі, що зберігаються у довготривалій пам'яті, та відсилаються в оперативну пам'ять деякі мовні заготовки. Миттєвий інтегрований феномен породження висловлювання пояснює властивості оперативної пам'яті та її взаємодії із пам'яттю довготривалою. Оперативна пам'ять діє миттєво, виробляючи дві операції: вибір контуру передбачуваної фрази, тобто синтаксичної схеми, що витягується з довготривалої пам'яті у вигляді стереотипного фразового контуру, і включення до цього контуру слів. Переймаючись фразовим контуром, мовець зберігає можливість обмеженого варіювання, і при необхідності може повернутися до вихідної точки висловлювання для переходу на інший, більш адекватний до задуму стереотип.

Особливістю другої операції є те, що вона здійснюється за рахунок взаємодії двох функцій: утримання сенсу сказаного і попередження сенсу того, що належить сказати. Таким чином, всі операції відбуваються симультанно. Зміст народжуваного висловлювання, що виникає на смислового рівні, після надходження контуру пропозиції кодується словами. Таким чином, між цільною думкою та висловлюванням утворюється міцний однозначний зв'язок.

Модель комунікативної системи передбачає наявність принаймні двох партнерів — того, хто передає, і того, хто приймає інформацію. Виникає наступний ланцюг: мовець — повідомлення — канали зв'язку — повідомлення — слухач. Мовна компетенція може бути представлена як система правил для передачі знань за допомогою одиниць мови різних рівнів, тих правил, якими оперує людина. Мовець із готового матеріалу буде відповідні до правил, але щоразу нові за змістом фрази і вислови, відпрацьовані з точки зору їхньої ситуативної віднесеності і комунікативних завдань. Таким чином, межі між довільним і мимовільним, усвідомленим і неусвідомленим, автоматизованим і творчим нестабільні, рухливі і змінюються під впливом цілого ряду факторів, включаючи сам процес розвитку умінь і навичок.

Слід мати на увазі, що процес породження мовлення здійснюється одночасно на декількох рівнях, між якими діє система кодових переходів. У монологічному мовленні задум висловлювання формується за допомогою глибинних процесів міжкодових внутрішньомовленнєвих переходів, що беруть участь у породженні монологічного висловлювання. Дана концепція перегукується з концепцією Н. Хомського [3; 4; 5; 6] про глибинні та поверхневі структури, згідно з якою мовна компетенція передбачає досконале володіння граматичними процесами. Глибинна структура співвідноситься з поверхневою структурою за допомогою деяких розумових операцій, в сучасній термінології, — за допомогою граматичних трансформацій. Трансформаційні операції, що зв'язують глибинну і поверхневу структури, є дійсними розумовими операціями при трансмісії і рецепції.

Знання мови включає здатність приписувати глибинні та поверхневі структури нескінченній безлічі речень, співвідносити ці структури відповідним чином і приписувати семантичну і фонетичну інтерпретацію парам глибинних і поверхневих структур. Глибинна структура висловлює семантичний зміст пропозиції; поверхнева структура визначає форму пропозиції. Розкриття глибинної структури і пояснення становлення поверхневої структури здійснюється за допомогою трансформаційного аналізу. Виробляючи поверхневу структуру із глибинної, ми виявляємо і пояснюємо не тільки її граматичні, але й логіко-семантичні властивості. Це робить трансформацію придатною не тільки для аналізу речення, але і для його породження.

Література

1. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа) // Е. С. Кубрякова // Язык и наука конца 20 века : сб. статей. — М. : Рос. гос. гуманитар. унив., 1995. — С. 144–238.
2. Скалкин В. Л. Основы теории обучения устной речевой коммуникативной деятельности : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. — М., 1986. — 36 с.
3. Хомский Н. Язык и мышление / Н. Хомский. — М. : МГУ, 1972. — 123 с.
4. Chomsky N. Some simple evo-devo theses: how true might they be for language? / N. Chomsky // R. K. Larson, V. M. Déprez, H. Yamakido (eds). The evolution of human language: biolinguistic perspectives. — Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2010. — P. 5–62.
5. Chomsky N. Rules and Representations / N. Chomsky. — NY, Columbia Univ. Press & Oxford : Basil Blackwell, 1980. — 299 p.
6. Chomsky N. The Sound Pattern of English / N. Chomsky, M. Halle. — NY : Holt, Rinehart and Winston, 1968. — 470 p.
7. Fodor J. A. The Structure of a Semantic Theory / J. A. Fodor, J. J. Katz // Language. — 1963. — V. 39. № 2. — P. 170–210.
8. Jackendoff R. Language, Consciousness, Culture: Essays on Mental Structure / Ray Jackendoff. — Cambridge (MA) : MIT Press, 2007. — 403 p.
9. Jackendoff R. Your Theory of Language Evolution Depends on Your Theory of Language / R. Jackendoff // The Evolution of Human Language: Biolinguistic Perspectives / Richard Larson, Viviane Déprez, and Hiroko Yamakido (eds.). — Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2010. — P. 63–72.
10. Miller G. A. Finitary Models of Language User / George Miller, Noam Chomsky // Handbook of Mathematical Psychology / ed. by Luce, Bush, Galanter. — New York: Wiley and Sons, 1963. — V. 2. — P. 419–491.
11. Miller G. A. Verbal Context and the Recall of Meaningful Material / G. A. Miller, J. A. Selfridge // American Journal of Psychology. — 1951. — V. 63. — P. 176–185.

References

1. Kubriakova Je. S. Evolucija lingvističkih idej vo vtoroj polovine XX veka (opyt paradigmalnogo analiza) // Jazyk i nauka konca 20 veka : sb. statej. — M. : Ros. Gos. Gumanit. Univ., 1995. — S. 144–238.
2. Skalkin V. L. Osnovy teorii obuchenija ustnorechevoj kommunikativnoj dejatel'nosti : avtoref. dis. ... d-ra ped. nauk. — M., 1986. — 36 s.
3. Chomsky N. Jazyk i myshlenie / N. Chomsky. — M. : MGU, 1972. — 123 s.
4. Chomsky N. Some simple evo-devo theses: how true might they be for language? / N. Chomsky // R. K. Larson, V. M. Déprez, H. Yamakido (eds). The evolution of human language: biolinguistic perspectives. — Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2010. — P. 5–62.
5. Chomsky N. Rules and Representations / N. Chomsky. — NY, Columbia Univ. Press & Oxford : Basil Blackwell, 1980. — 299 p.
6. Chomsky N. The Sound Pattern of English / N. Chomsky, M. Halle. — NY : Holt, Rinehart and Winston, 1968. — 470 p.
7. Fodor J. A. The Structure of a Semantic Theory / J. A. Fodor, J. J. Katz // Language. — 1963. — V. 39. — № 2. — P. 170–210.
8. Jackendoff R. Language, Consciousness, Culture: Essays on Mental Structure / Ray Jackendoff. — Cambridge (MA) : MIT Press, 2007. — 403 p.
9. Jackendoff R. Your Theory of Language Evolution Depends on Your Theory of Language / R. Jackendoff // The Evolution of Human Language: Biolinguistic Perspectives / Richard Larson, Viviane Déprez, and Hiroko Yamakido (eds.). — Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2010. — P. 63–72.

10. Miller G. A. *Finitary Models of Language User* / George Miller, Noam Chomsky // *Handbook of Mathematical Psychology* / ed. by Luce, Bush, Galanter. — New York : Wiley and Sons, 1963. — V. 2. — P. 419–491.

11. Miller G. A. *Verbal Context and the Recall of Meaningful Material* / G. A. Miller, J. A. Selfridge // *American Journal of Psychology*. — 1951. — V. 63. — P. 176–185.

ПЛОТНИЦКАЯ Светлана Валерьевна,

кандидат педагогических наук, доцент кафедры иностранных языков гуманитарных факультетов Одесского национального университета имени И. И. Мечникова; ул. Дворянская, 2, г. Одесса, 65082, Украина; e-mail: s_plotnitskaya@mail.ru; тел.: +38 096 5959048

ГОЛУБЕНКО Лидия Николаевна,

кандидат филологических наук, профессор кафедры немецкого языка, декан факультета романо-германской филологии Одесского национального университета имени И. И. Мечникова; Одесса, Украина; e-mail: rgf@onu.edu.ua; тел.: +38 (0482) 630703

ВИТ Надежда Петровна,

кандидат филологических наук, доцент, зав. кафедрой иностранных языков гуманитарных факультетов Одесского национального университета имени И. И. Мечникова; Одесса, Украина; e-mail: rgf@onu.edu.ua; тел.: +38 (0482) 630703

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ПОДХОДА В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ СТУДЕНТОВ УНИВЕРСИТЕТА

Аннотация. В статье рассмотрены некоторые вопросы процесса мышления человека и переработки им информации, а также аспекты языкового, коммуникативного и когнитивного сознания. К когнитивным наукам сегодня относят экспериментальную психологию, психологию познания, нейронауку, когнитивную географию, психолингвистику, нейролингвистику и т.д. Изучая функционирование кибернетических устройств, учёные приходят к выводу, что речевое общение является одним из типичных кибернетических процессов, а язык, с точки зрения теории информации, можно рассматривать как одну из кодовых систем, служащих для передачи и хранения информации. При формировании профессиональной языковой личности на занятиях по английскому языку в университете важно учитывать определённые факторы психолингвистики. Понятие концепта отвечает представлению о тех смыслах, которыми оперирует человек в процессе мышления и которые отражают содержание опыта и знания, содержание результатов всей человеческой деятельности и процессов познания мира в виде «квантов» знания.

Ключевые слова: концепт, код, коммуникация, информация, память, сознание, психолингвистика.

Svetlana V. PLOTNITSKAYA,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Foreign Language Department of Odessa I. I. Mechnikov National University; 2 Dvorianska str., Odessa, 65082, Ukraine; e-mail: s_plotnitskaya@mail.ru ; tel.:+38 096 5959048

Lidija N. GOLUBENKO,

Candidate of Philological Sciences, Professor of the German Language Chair of Odessa Mechnikov National University; Odessa, Ukraine; e-mail: rgf@onu.edu.ua ; tel: +38(0482)630703

Nadiya P. VIT,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, the Head of the Foreign Languages Chair for the Faculties of Arts of Odessa Mechnikov National University; Odessa, Ukraine; e-mail: rgf@onu.edu.ua ; tel.: +38(0482)630703

THE USING OF PSYCHOLINGUISTIC APPROACH IN FOREIGN LANGUAGE TRAINING OF UNIVERSITY STUDENTS

Summary. The article deals with some questions of human's thinking and processing the information as well as the aspects of linguistic, communicative and cognitive perception. The scientists of today place the experimental psychology, the psychology of knowledge, neuroscience, cognitive geography, psycholinguistics, neurolinguistics, etc. into cognitive field. Learning the functioning of cybernetic devices scientists come to conclusion that communication is one of typical cybernetic processes from the information theory point of view, and the language is a code system serving for transmission and storing information. While forming the professional language personality during English lessons at the University it is very important to take into account some factors of psycholinguistics. The idea of concepts gives the presentation of units with which the man operates while thinking. The concepts reflect experience, knowledge, content of human activities and process of the world cognition in the form of «quantum» of knowledge.

Key words: content, code, communication, information, memory, cognition, psycholinguistics.

Статтю отримано 15.01.2015 р.